

اقتصاد فرش

تالیف:

دکتر زهرا کریمی تکانلو

(عضو هیات علمی دانشکده اقتصاد دانشگاه تبریز)

سر شناسه	کریمی تکانلو، زهرا، ۱۳۵۵ -
عنوان و پدیدآور	: اقتصاد فرش / تالیف: زهرا کریمی تکانلو
مشخصات نشر	: تهران، نور علم.
مشخصات ظاهری	: ۱۶۰ ص. نمودار، جدول.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۱۶۹-۳۱۸-۲
موضوع	: قالی و قالی‌بافی -- ایران -- صنعت و تجارت
موضوع	: اقتصاد فرش.
ه. جوع	: اقتصاد ایران - فرش..
رده‌بندی کنگره	: ۹۲۱۳۹۸ الف ۳۶ ک / HD ۹۹۳۷
رده‌بندی دیو	: ۶۷۷/۶

نشر نور علم: تهران - خ انارک - خیابان منیری جاوید (اردیبهشت) - پ ۱۴ - تلفن: ۶۶۴۰۵۸۹۴ و ۶۶۴۰۵۸۸۰
 فروشگاه: دانشکده اقتصاد دانشگاه تهران noreelm@yahoo.com ۰۹۱۲۳۳۳۴۲۱

اقتصاد فرش

تالیف: دکتر زهرا کریمی تکانلو

ناشر: نور علم

شمارگان: ۵۰۰ جلد

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۶۹-۳۱۸-۲

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۸

چاپ و صحافی: نصر

قیمت: ۲۷۰۰۰ تومان

در صورت عدم دسترسی به کتابهای این انتشارات، از طریق تماس با
 ۰۹۱۲۳۳۳۴۲۲۹ کتابها با پست به تمام نقاط ایران ارسال می شود.

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
پیشگفتار.....	۱
فصل اول: آشنایی با علم اقتصاد.....	۵
۱-۱ مقدمه.....	۵
۱-۱-۱ آشنایی با مفاهیم اقتصادی.....	۵
۱-۱-۲ معیارات علم اقتصاد و روشهای تحلیل در آن.....	۷
۱-۱-۳ روشهای اصلی در علم اقتصاد.....	۸
۱-۲ اقتصاد خرد.....	۹
۱-۲-۱ مقدمه ای بر اقتصاد خرد.....	۹
۱-۲-۲ نقش عوامل اقتصادی در یک چرخه اقتصادی.....	۹
۱-۲-۳ بازار ستانده ها و عرضه ها.....	۱۰
۱-۲-۳-۱ تقاضا در بازار ستانده ها.....	۱۲
۱-۲-۳-۲ تقاضا، جدول تقاضا، منحنی تقاضا.....	۱۴
۱-۲-۳-۳ انتقال منحنی تقاضا و حرکت منحنی تقاضا.....	۱۶
۱-۲-۳-۴ منحنی تقاضای بازار.....	۲۱
۱-۲-۴ عرضه تولیدات (ستاندها) در بازار.....	۲۲
۱-۲-۴-۱ جدول عرضه و منحنی عرضه.....	۲۵
۱-۲-۴-۲ انتقال منحنی عرضه و حرکت روی منحنی عرضه.....	۲۶
۱-۲-۴-۳ منحنی عرضه بازار.....	۲۹
۱-۲-۵ بازار و تعادل در آن.....	۳۱
۱-۲-۵-۱ مازاد تقاضا.....	۳۲
۱-۲-۵-۲ مازاد عرضه.....	۳۳
۱-۲-۵-۳ تغییرات در تعادل.....	۳۴
۱-۲-۶ کشش.....	۳۷
۱-۲-۶-۱ کشش قیمتی تقاضا.....	۳۷
۱-۲-۶-۲ کشش درآمدی تقاضا.....	۴۱
۱-۲-۶-۳ کشش متقاطع تقاضا.....	۴۲

۴۳	۱-۲-۶-۴ کشش قیمتی عرضه.....
۴۴	۱-۳ اقتصاد کلان.....
۴۴	۱-۳-۱ مقدمه ای بر اقتصاد کلان.....
۴۵	۱-۳-۲ حسابداری درآمد ملی.....
۴۵	۱-۳-۲-۱ تولید ناخالص ملی یا GNP.....
۵۲	۱-۳-۲-۲ تولید ناخالص ملی و درآمد ملی.....
۵۴	۱-۳-۲-۳ شاخصها و متغیرهای مهم حوزه حسابداری درآمد ملی.....
۵۴	الف- درآمد ملی سرانه.....
۵۴	ب- نرخ رشد اقتصادی.....
۵۶	ج- شاخص قیمت.....
۵۸	۳-۲-۴ سایر تیرهای مهم کلان اقتصادی.....
۶۶	۱-۳-۳ تقاضای کل و حزاء آن.....
۶۶	۱-۳-۳-۱ مصرف.....
۶۸	۱-۳-۳-۲ پس انداز.....
۶۹	۱-۳-۳-۳ سرمایه گذاری.....
۷۲	۱-۳-۳-۴ مخارج دولت.....
۷۳	۱-۳-۳-۵ خالص صادرات.....
۷۳	۱-۳-۴ عرضه و تقاضای کل در اقتصاد.....
۷۷	فصل دوم: آشنایی با وضعیت اقتصاد ایران و ویژگی های آن.....
۷۷	۲-۱ مقدمه.....
۷۷	۲-۲ اقتصاد ایران در آئینه تاریخ.....
۷۸	۲-۲-۱ اقتصاد ایران قبل از قرن نوزدهم.....
۷۸	۲-۲-۲ مهمترین وقایع ایران در قرن نوزدهم.....
۸۰	۲-۲-۳ آمار و ارقام اقتصادی مربوط به قرن نوزدهم.....
۸۲	۲-۲-۴ مهمترین وقایع ایران در نیمه اول قرن بیستم.....
۸۳	۲-۳ اقتصاد ایران در نیمه دوم قرن بیستم و قرن بیست و یکم.....
۸۴	۲-۳-۱ روند مصرف خصوصی در اقتصاد ایران.....
۸۷	۲-۳-۲ روند سرمایه گذاری در اقتصاد ایران.....
۸۸	۲-۳-۳ روند مخارج دولت در اقتصاد ایران.....

۲-۳-۴ بخش خارجی اقتصاد ایران.....	۸۹
۲-۳-۴-۱ صادرات در اقتصاد ایران.....	۸۹
۲-۳-۴-۲ واردات در اقتصاد ایران.....	۹۴
فصل سوم: نقش فرش بافی در اقتصاد ایران.....	۹۷
۳-۱ مقدمه.....	۹۷
۳-۲ فرش دستیاف و سهم آن از صادرات غیر نفتی.....	۹۸
۳-۳ جایگاه فرش دستیاف در برنامه های توسعه پنج ساله اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور.....	۹۹
۳-۴ سهم صادرات فرش دستیاف ایران از کل صادرات جهانی آن.....	۱۰۳
۳-۵ مصادرات صادراتی فرش دستیاف ایران.....	۱۰۵
۳-۶ آمار «تولید قالی و قالیچه دستیاف» در سال ۱۳۹۴.....	۱۰۷
۳-۶-۱ نحوه مدیریت و وضعیت حقوقی کارگاههای ۱۰ نفر کارکن و بیشتر بخش «تولید منسوجات» و زیربخش «تولید قالی و قالیچه دستیاف» در سال ۱۳۹۴.....	۱۰۸
۳-۶-۲ تعداد شاغلان کارگاههای ۱۰ نفر کارکن و بیشتر بخش «تولید منسوجات» و زیربخش «تولید قالی و قالیچه دستیاف» در سال ۱۳۹۴.....	۱۱۰
۳-۶-۳ ارزش تولید و ارزش افزوده کارگاههای ۱۰ نفر کارکن و بیشتر بخش «تولید منسوجات» و زیربخش «تولید قالی و قالیچه دستیاف» در سال ۱۳۹۴.....	۱۱۵
۳-۶-۴ ارزش جبران خدمات کارکنان بخش «تولید منسوجات» و زیربخش «تولید قالی و قالیچه دستیاف» در سال ۱۳۹۴.....	۱۱۷
۳-۶-۵ ارزش سرمایه گذاری انجام شده در بخش «تولید منسوجات» و «تولید قالی و قالیچه دستیاف» در سال ۱۳۹۴.....	۱۱۸
ضمیمه فصل سوم.....	۱۱۹
الف - آمارگیری از کارگاههای صنعتی کشور، ابزاری جهت بررسی و مقایسه و فعالیت های مختلف صنعتی.....	۱۱۹
ب - نحوه دسته بندی فعالیتهای صنعتی کشور بر اساس کدهای آیسیک.....	۱۲۰
فصل چهارم: آشنایی با نظامهای تولیدی فرش.....	۱۲۳
۴-۱ مقدمه.....	۱۲۳
۴-۲ انواع نظامهای تولیدی در صنعت فرش.....	۱۲۳
۴-۳ ارزیابی و مقایسه عملکرد نظامهای تولیدی.....	۱۲۵
۴-۴ الگوی تولید و توزیع فرش دستیاف در ایران.....	۱۳۰

۱۳۱.....	۴-۴-۱ انواع الگوهای زنجیره تامین موجود در صنعت فرش.....
۱۳۵.....	فصل پنجم: ارزیابی نقاط قوت و ضعف اقتصادی صنعت فرش.....
۱۳۵.....	۵-۱ مقدمه.....
۱۳۶.....	۵-۲ نقاط قوت صنعت فرش دستباف.....
۱۳۶.....	۵-۲-۱ ابعاد مثبت اجتماعی و فرهنگی صنعت فرش.....
۱۳۷.....	۵-۲-۲ نقاط قوت اقتصادی صنعت فرش دستباف.....
۱۳۷.....	۵-۲-۲-۱ وجود واحدهای توانمند بخش خصوصی داخلی.....
۱۳۸.....	۵-۲-۲-۱-۱ تکنولوژی بومی و تخصص بالا در تولید فرش دستباف.....
۱۳۸.....	۵-۲-۲-۱-۲ توان تولید بالای مواد اولیه مورد نیاز صنعت فرش در داخل کشور.....
۱۳۸.....	۵-۲-۲-۱-۳ تنوع تولید با هزینه پایین.....
۱۳۸.....	۵-۲-۲-۱-۴ تنوع تولید با هزینه پایین.....
۱۳۸.....	۵-۲-۲-۱-۵ وجه مراکز دانشگاهی معتبر و روند روزافزون عرضه نیروی انسانی متخصص به این صنعت.....
۱۳۹.....	۵-۳ نقاط ضعف و مشکلات صنعت فرش.....
۱۳۹.....	۵-۳-۱ مشکلات داخلی صنعت فرش.....
۱۴۰.....	۵-۳-۱-۱ اشتغالزایی محدود و عدم وجود سایر بخشهای اقتصادی.....
۱۴۰.....	۵-۳-۱-۲ بهره‌وری پائین نیروی کار در بخش فرش.....
۱۴۱.....	۵-۳-۲ مشکلات فنی بخش فرش.....
۱۴۱.....	۵-۳-۲-۱ مواد اولیه نامرغوب.....
۱۴۱.....	۵-۳-۲-۲ روشهای ناصحیح بافت.....
۱۴۱.....	۵-۳-۲-۳ سطح آگاهی فنی شاغلین حوزه فرش.....
۱۴۲.....	۵-۳-۲-۴ فقدان نوآوری در طرح‌ها و یکنواختی آنها.....
۱۴۲.....	۵-۳-۳ مشکلات مدیریتی بخش فرش.....
۱۴۲.....	۵-۳-۳-۱ عدم وجود آمار و اطلاعات دقیق از تعداد شاغلین این حوزه.....
۱۴۳.....	۵-۳-۳-۲ عدم توجه متوازن به تمامی زیربخشهای صنعت فرش.....
۱۴۳.....	۵-۳-۴ مشکلات خارجی صنعت فرش.....
۱۴۳.....	۵-۳-۴-۱ تحریمهای بین‌المللی و عدم عضویت در مجامع تجاری بین‌المللی.....
۱۴۴.....	۵-۳-۴-۲ عدم توجه به عملکرد رقبای ایران در بازارهای جهانی فرش.....
۱۴۵.....	۵-۳-۴-۳ بهره‌برداری رقبای تجاری ایران از تغییرات تقاضای جهانی فرش دستباف.....
۱۴۷.....	منابع و مآخذ.....

پیشگفتار

فرش دستباف ایران با داشتن سابقه ای چند هزار ساله، از دیر باز تا کنون مورد توجه مردم دنیا بوده و امروز در تمام دنیا نام قالی با نام ایران پیوندی ناگسستنی خورده است. تاثیر این صنعت را می توان از جنبه های مختلف فنی، هنری، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی مورد مطالعه قرار داد. صنعت فرش در اقتصاد ایران دارای ویژگیهای برجسته ای است که جایگاه خاصی به آن بخشیده است. اولاً فرش دستباف یکی از مهمترین اقلام صادرات غیر نفتی است که در برخی از دوره های زمانی سهم غالب درآمدهای صادرات غیر نفتی را به خود اختصاص داده است. ثانیاً این صنعت، اشتغال جمع کثیری از استانهای شرقی، مرکزی، غربی و عشایر ایران را به اشکال تمام وقت، پاره وقت و فصلی بر عهده دارد. یعنی علاوه بر پر کردن اوقات فراغت و بیکاری آنان که از ابعاد برجسته اجتماعی این صنعت محسوب میشوند، منبع درآمدی برای آنان محسوب می شود. ثالثاً، این صنعت از معدود صنایع کشور است که رنج زیادی از مشاغل را ایجاد می کند. رابعاً، این صنعت به عنوان یکی از مهمترین صنایع دستی کشور، دارای زمینه ایجاد فرصت شغلی بسیار پائینی است. لذا در مقایسه با سایر صنایع کوچک و بزرگ کشور، نیازمند ایجاد زیرساختها و انجام سرمایه گذاریهای دولتی نمی باشد.

از طرف دیگر، بر اساس سند چشم انداز جمهوری اسلامی ایران در افق سال ۱۴۰۴ جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه، برای کشور ترسیم شده است. در این میان به دلیل سابقه تاریخی، نقش بالای اشتغالزایی مستقیم و غیرمستقیم صنعت فرش، توان بالقوه و بالفعل صادراتی صنعت نساجی، جایگاه ویژه ای برای آن ترسیم شده است. چنانچه این صنعت نساجی در افق سال ۱۴۰۴ به شرح است:

"دستیابی به جایگاه سوم صنعت نساجی در منطقه و رسیدن به رتبه پنجاهم جهان با تکیه بر رقابت پذیری، نوسازی و سرمایه گذاری همراه با توسعه فناوری و ارتقا بهره وری عوامل تولید". صنعت فرش دستباف به عنوان یکی از مهمترین صنایع این حوزه مطرح است که شناسایی نقاط قوت این صنعت و برجسته تر نمودن آن در تبلیغات و بازاریابی جهانی می تواند سیاستگذاران را در دستیابی به این هدف یاری کند.

با این حال، به علت اهمیت ویژه بخش صادرات فرش دستباف در درآمدهای و ارزآوری، تقریباً تمامی توجه مسئولین ذی ربط به این حوزه معطوف شده است و سایر حوزه ها به فراموشی سپرده

شده‌اند. یعنی نیازها و الزامات زیرساختی حوزه تولید، بازاریابی، بسته‌بندی و صدور شناسنامه مورد بی‌توجهی قرار گرفته است. لذا به دلیل وجود تفکر بخشی و غیر جامع در حوزه سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی فرش، هدف افزایش صادرات فرش نیز محقق نشده و سهم صادرات فرش از کل صادرات غیر نفتی از ۶۵/۸۹ درصد در سال ۱۳۵۹ به کمتر از یک درصد در سال ۱۳۹۴ رسیده است.

علیرغم اهمیت فراوان این صنعت در اقتصاد ایران، متأسفانه تاکنون تالیف جامعی در حوزه "اقتصاد فرش" صورت نگرفته است. علاوه بر این به دلیل به روز نبودن آمار و اطلاعات موجود در حوزه فرش، نمی‌توان اقدام به مطالعه علمی در این حوزه نمود و پیشنهادات اجرایی در راستای رفع مشکلات این حوزه ارائه کرد. زیرا که ساختار تولید قالی و قالیچه دستباف در کشور بیشتر در قالب کارگاه‌های کمر از کمر نفر کارکن صورت می‌گیرد و این در حالی است که آخرین آمار مربوط به کارگاه‌های صنعتی ۱۰ نفر کارکن و کمتر در سال ۱۳۸۲ و با استفاده از چارچوب کارگاهی ۱۳۸۱ و بالاتر به حدود ۵۰ هزار نمونه به صورت نمونه‌گیری انجام شد و کارگاه‌های دارای ۱۰ نفر کارکن و بیش از ۱۰ نفر سرشماری مورد آمارگیری قرار گرفت. در سالهای بعد نیز این روند برای کارگاه‌های ۱۰ نفر کارکن و بیشتر ادامه یافت ولی آخرین آمار موجود برای کارگاه‌های ۱۰ نفر کارکن و کمتر در سال ۱۳۸۲ انتشار یافته است. با توجه به اینکه اغلب کارگاه‌های بافندگی فرش دستباف، کمتر از ۱۰ نفر کارکن دارند و به علت به روز نبودن اطلاعات آنان، نمی‌توان وضعیت این کارگاه‌ها از لحاظ تولید، ارزش افزوده و سایر شاخص‌های اقتصادی مورد بررسی قرار داد. لذا در این مجلد، تئوریک و تجاریم عملکرد اقتصادی صنعت فرش، به حوزه کارگاه‌های صنعتی فرش دستباف ۱۰ نفر کارکن و بالاتر بر اساس آخرین آمار منتشر شده در سال ۱۳۹۴) محدود می‌گردد. در تائید این نقصان آمار، می‌توان گفت که بر اساس آخرین آمار منتشر شده، حدود ۱۸۵۱۰۶۹ نفر قالیباف در کشور مشغول به کار هستند که از این میان، سهم کارگاه‌های صنعتی ۱۰ نفر کارکن و بالاتر تنها حدود ۲۴۸۹ نفر است. علیرغم این مطلب، بررسی وضعیت کارگاه‌های صنعتی فرش دستباف دارای ۱۰ نفر کارکن و بالاتر نیز می‌تواند گویای نقاط ضعف و قوت اقتصادی این صنعت باشد.

با توجه به مطالب ذکر شده در این کتاب سعی شده است تا پس از معرفی اجمالی مبانی علم اقتصاد به تبیین جایگاه صنعت فرش در اقتصاد ایران پرداخته شود. این کتاب در پنج فصل و بر اساس سرفصل پیشنهادی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری تدوین شده است و مباحث مطرح شده در آن می‌تواند در تدریس درس دو واحدی "اقتصاد فرش" در مقطع کارشناسی و درس دو

واحدی "مبانی اقتصاد فرش" در مقطع کارشناسی ارشد مورد استفاده قرار گیرد. فصل اول به چستی علم اقتصاد و معرفی حوزه‌های مطالعاتی این علم می‌پردازد. این فصل با معرفی کلیات علم اقتصاد شروع شده و با معرفی و بحث در مورد دو شعبه اصلی علم اقتصاد، یعنی اقتصاد خرد و کلان ادامه می‌یابد. فصل دوم با دیدگاه تاریخی به معرفی وضعیت اقتصاد ایران می‌پردازد. در این راستا ابتدا نقاط برجسته اقتصاد ایران در دوره‌های قبل از قرن نوزدهم و در قرون نوزده، بیستم و بیست و یکم مورد تجزیه و تحلیل اجمالی قرار می‌گیرد. فصل سوم به معرفی نقش فرش‌بافی در اقتصاد ایران می‌پردازد. در این فصل سهم بخش منسوجات و فرش دستباف از تولید ناخالص ملی، اشتغال‌زایی و صادرات غیر نفتی ذکر شده و عملکرد آن با سایر بخشهای صنعتی مقایسه می‌شود. علاوه بر این بازارها و مقاصد صادراتی فرش دستباف ایران در ۴۰ سال گذشته معرفی شده و سهم ایران از این بازارها در هر یک از سالهای دوره مذکور برآورد می‌شود. در نهایت جایگاه فرش دستباف در برنامه‌ها، توسعه پنج ساله اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ایران مورد بررسی قرار می‌گیرد. فصل چهارم به آشنایی با انواع نظامهای تولیدی، ارزیابی و مقایسه عملکرد نظامهای تولیدی و الگوی تولید و توزیع فرش دستباف در ایران ذکر می‌شود. در نهایت، فصل پنجم به ارزیابی نقاط قوت و ضعف اقتصادی صنعت فرش دستباف ایران و ارائه پیشنهاد سیاست‌گذاری مقتضی می‌پردازد. امید است که صاحب‌نظران و خوانندگان عزیز با ارائه حیطه نظرات ارزشمند خود مولفان را در جهت تکمیل هر چه بیشتر این مکتوب یاری نمایند، تا قدم هر چند کوچک در راستای نگرش علمی به حوزه فرش دستباف برداشته شود.